

UDK 808.62-087

Izvorni znanstveni rad

Primljen: studeni 1997.

Prihvaćen za tisak: 30. lipnja 1998.

Pavao Tekavčić

KOEGZISTENCIJA IDIOMÂ I POPRATNE POJAVE U NAJNOVIJEM ISTROROMANSKOM KORPUSU

Prilog razmatra koegzistenciju vodnjanskoga istroromanskog, istarskoga venetskog i standardnoga talijanskog jezika u knjizi Luigi Donorà *Antiche musiche sacre e profane di Dignano d'Istria* (Trst-Rovinj 1997). Na temelju proučavanja diftongâ /ei, ou/, zatvaranja /e̞ > i, o̞ > u/, zamjene krajnjega /e/ s /o/, apokope infinitiva te paradigmi prezenta i futura, autor konstatira da vodnjanski istroromanski govor gubi vitalnost, jer ne pokazuje više dijalektalsku hiperkarakterizaciju koje ima u svim istroromanskim vodnjanskim i drugim tekstovima od 1835/1919. do naših dana.

1. Autohtoni romanski govori Istre, u znanosti poznati kao istroromanski (IR) ili istriotski,¹ postoje u pisanom obliku 160 godina, što

---

¹ Za te i druge termine v. Tekavčić 1988. i tamo navedenu raniju literaturu. Ovdje ističemo samo zanimljivu "inverziju" dvaju izraza od 30-ih godina do naših dana: dok je P. Skok 1936. godine počeo s nazivom *istriote* da bi kasnije prešao na *istroroman* (1943. g.), M. Deanović je u prvim radovima prihvaćao drugi Skokov termin (pa ga čak okvalificirao kao najtočniji: Deanović 1955, str. 52), a kasnije se vratio na *istrioto*.

je samo mali dio njihova života od kasne antike do danas. Ništa nam - bar koliko do sada znamo - nije zasvjedočeno o njihovu postojanju ni razvoju, do godine 1835, iz koje potječu prvi zapisi, objavljeni međutim mnogo kasnije (Salvioni-Vidossich 1919). Pa ipak, i taj kratki period od nešto preko stoljeća i pol, omogućava neke dijakronijske konstatacije, kako uslijed prirodnoga razvoja svakoga idioma, tako i zbog stalnih kontakata IR govora s drugim, prestižnijim a srodnim idiomima, istarskim venetskim i, u naše doba, standardnim talijanskim jezikom. Pored toga valja računati i s utjecajem okolnih hrvatskih govora i, dakako, hrvatskoga standardnog jezika. Odavna je poznato i često se ponavlja da su IR govori na sociolingvističkoj ljestvici oduvijek "niski", da nisu nikada bili jezik administracije niti tzv. *Sachprosa*, pa da stoga i ne može biti pisanih IR dokumenata. Unatoč tome, i unutar rečenoga kratkoga razdoblja "života" IR govora imamo neke pisane potvrde iz više sukcesivnih etapa, pa su neke zanimljive usporedbe moguće. Ograničavajući se na vodnjanski IR govor, koji najbolje poznajemo, možemo navesti četiri "miljokaza": 1) spomenute Salvioni-Vidossicheve tekstove; 2) tekstovne materijale u Iveovoj knjizi iz 1900. godine, str. 187-194; 3) vlastite zapise, tijekom naših istraživanja u Istri 1957-1963. godine i dijelom objavljene (Tekavčić 1960 i 1969); 4) sve tekstove koji su od XVI. sveska antologije *Istria Nobilissima* (1983) pa nadalje objavljeni u toj publikaciji. Tim se izvorima mogu dodati - naravno, ne za sintaktičke potrebe - leksički podaci u rječnicima Dalla Zonca 1978, Rosamani 1990 (I. izd. 1958) i Pellizzer 1992.

2. Navedenim se materijalima sada pridružuje i najnoviji, a to su vodnjanske pjesme objavljene u knjizi Luigi Donorà *Antiche musiche sacre e profane di Dignano d'Istria*, Trst-Rovinj 1997, posebno str. 107-121. i 147-153. To su tekstovi starih crkvenih i svjetovnih skladba, koje je autor L. Donorà počeo muzikološki proučavati u šezdesetim godinama i nastavio sve do 1989. godine (9. str.), a sakupio ih je u Vodnjanu od mještana "starih i manje starih" (ib.). Rad je usredotočen na glazbenu stranu, dok nema podataka o ispitanicima koji bi mogli za-

---

Skokov drugi naziv prihvaćamo i mi, ali ne u posve istom značenju: za nas, naime, *istororomanski* znači prvotni izdanak autohtonoga latiniteta Istre (po obrascu *galaromanski*, *iberoromanski* itd.) bez implikacija za današnju fazu tih govora, u kojoj su oni toliko venetizirani da spadaju u venetske talijanske dijalekte.

nimati lingviste. Neke kompozicije potječu iz kasnoga devetnaestog stoljeća (10. str.), a ima ih čak iz kasnoga osamnaestog stoljeća (ib.). Usporedba Donoraovih materijala s prethodnim zapisima omogućava neke konstatacije dijakronijske prirode, koje se mogu nadovezati na naše prethodne radove (Tekavčić 1971). Ovaj je prilog dakle nastavak i do neke mjere dopuna i potvrda ranijih zapažanja. Njime se rado odazivljemo pozivu na suradnju u čast slavljeniku dr. Valentinu Putancu.

3. Naš je korpus vrlo ograničen, ali ipak dovoljan za ilustraciju pojava koje želimo ovdje analizirati, a to je sve ono što proizlazi iz jezičnih kontakata. U prvoj fazi tih dodira dolazi do djelomične adaptacije i kompromisâ, a kasnije se javljaju i potpune posuđenice (Filipović 1986, str. 55). Vrlo su česta manifestacija jezičnih kontakata i različiti hiperkorektizmi, točnije dijalekatske hiperkarakterizacije,² za koje ima naravno primjera i u Istri. U vodnjanskom, kao i u nekim drugim IR govorima, nalaze se dvije strukturalno povezane pojave: 1) zatvaranje romanskih fonema /e, o/ u /i, u/ (TELA > *tila*, SOLE > *sul*); 2) diftongacija romanskih fonema /i, u/ (klas. /ī, ū/) u /ei, ou/ (FILA > *feila*, DURA > *doura*).³ Kako su diftonzi karakteristična crta, oni se hiperkorektno protežu i na sekundarno zatvorene /i, u/ pa imamo oblike

² Pod izrazom *hiperkarakterizacija* podrazumijevamo hiperkorektizam koji se sastoji u pretjeranom isticanju onih fonetskih elemenata koje govornici smatraju najvažnijim *karakteristikama* svojih govora, kako jednoga dijalekta u odnosu na druge, tako i IR govorâ uopće prema istarskom venetskom. Uz imenicu *hiperkarakterizacija* postoji i glagol *hiperkarakterizirati*, pa dakle i particip *hiperkarakteriziran* (što je važno u talijanskom, gdje je pasiv čest), čega uz imenicu *hiperkorektizam* nema. Iz tih razloga služimo se ovdje navedenim terminima *hiperkarakterizacija* i *hiperkarakterizirati*.

³ Rovinjski su silazni diftonzi monoftongirani, dok su vodnjanski jasni diftonzi s izrazito otvorenim prvim članom. Specifičnost onoga što većina rovinjskih autor piše *ei*, *ou*, konstatira Deanović (1954, str. 12): oni se izgovaraju *con una sola emissione di voce come un unico suono ch'è composto, ma non ben distinto, delle rispettive due vocali*. E. Rosamani (apud Deanović 1955, loco cit.) smatra ih posebnim glasovima, a transkripcija tih glasova pravi probleme i samim rovinjskim autorima. Tako npr. G. i A. Pellizzer kažu za *ei* (i analogno za *ou*) da je *suono unico, con maggiore accentuazione della seconda vocale* (u *Istria Nobilissima V* (1972), str. 135); kasnije naprotiv G. Pellizzer konstatira da je u tim diftonzima jače naglašen prvi vokal (*Istria Nobilissima XIV* (1981), str. 111); napokon, u uvodu svojem rječniku (Pellizzer 1992, str. 17) oba autora kažu samo da se ti glasovi teško mogu transkribirati jednim znakom. Neki Rovinjani, npr. G. Santin (*Leggende e novelle antiche, Istria Nobilissima VII* (1974), str. 151-201) pišu te diftonge *ei*, *ou* u finalnom položaju, a inače samo *ei*, *ou* bez dijakritika.

kao *méis* (< *mis* < MENSE), *fióur* (< *fiur* < FLORE) (Istria Nobilissima I (1968), str. 78), ali ne samo to. U svesku XIX. iste antologije, na str. 73, stoji oblik *speita* 'čeka' za inače uobičajeno i pravilno *speta* (a zanimljivo je da u istoga autora stoji i *spita* 'čeka', na str. 68). Kako romansko /e/ u zatvorenom slogu ne daje /i/, oblik *spita* je, da tako kažemo, »jednostavni« ili »jednostruki« hiperkorektizam na temelju proporcije:

ven. *tela* : IR *tila* = ven. *speta* : IR *spita*,

dok je *speita* onda na to »nakalemljeni« hiperkorektizam, tj. hiperkarakterizacija »na kvadrat« na temelju druge proporcije:

ven. *fila* : IR *feila* = IR₁ *spita* : IR₂ *speita*.

Takve i slične pojave normalna su i neizbježiva posljedica koegzistencije jezičnih kôdova u svakoj kompleksnoj zajednici, pa Lehmann i Malkiel dobro primjećuju da *In una lingua che serva una comunità complessa, ossia reale, sarebbe proprio l'assenza di eterogeneità strutturata a compromettere la sua funzionalità* (Lehmann-Malkiel 1977, str. 104). Zato su hiperkorektizmi kao indirektno potvrde jednako vrijedni kao i direktne potvrde: latinske grafije kao LABARE mjesto LAVARE dokaz su prijelaza intervokalnoga /b/ u /w/ isto tako kao npr. grafija HAVERE mjesto HABERE.

4. U korpusu kojim se ovdje bavimo brojni su primjeri bezrazložne, upravo kaotične koegzistencije diftongâ /ei, ou/ i monoftongâ /i, u/. Dok npr. u paru (u zagradama stranice) *maleissia* 'zloba' - *aligrizza* 'radost' (oba 152) refleksi točno odgovaraju talijanskima *malizia* - *allegrezza*, imamo s jedne strane *bastein* (152) 'sedlo', *cussei* (152) 'tako', *meio* (152) 'moj' (hiperkorektno od ven. *mio*), *miteina* (152) 'jutro', *pio-un* (115) 'više' (tal. *più*), *sou* (152) 'gore, više' (tal. *su*), s druge strane *cucire* (111) 'šivati', *durmire* (109) 'spavati', *sia* (121) 'neka bude', *musso* (152) 'magarac', *ognun* (152) 'svatko' itd. Značajno je da u jednom te istom tekstu, pjesmici *El samer de Bara Biazò* 'Barba Biazov magarac' (152) u tekstu stoji *mouso*, a u refrenu stalno *musso*. (U verziji koju smo mi zabilježili g. 1957. od jedne starice u Vodnjanu dolazi samo oblik *mouso*.)

5. I refleksi /i, u/ od romanskih fonema /e, o/ koegzistiraju s venskimi /e, o/ u jednako bezrazložnoj distribuciji: s jedne strane de-

min. sufiks *-ito* u *casita* (119) 'kućica', *sulita* (119) 'samcata', *samerito* (152) 'magarčić', zatim *quisto* (152) 'ovo', *vidi* (152) 'vidjeti' (za infinitiv v. i § 7), *fiure* (108) 'cvijet' (za *-e* v. § 6), *amure* (115) 'ljubav', *sartura* (111) 'krojačica', *sula* (119) 'sama' itd.; s druge strane deminutivni sufiks *-eto* u *zuvaneto* (121) 'mladić', *vedere* (110) 'vidjeti', pa *fiore* (121) i *amore* (121) i dr. Parovi *vidi - vedere*, *fiure - fiore*, *amure - amore* pri-mjeri su iste nepredvidive koegzistencije kao malo prije *mouso - musso*.

6. Treća fonetska pojava koju smo odabrali jest višestrukost refleksâ krajnjega /e/. U cijelom danas poznatom IR finalno /e/ otpada iza kratkih (jednostavnih) sonanata /l/ i /r/ i iza kratkoga /s/, dok se iza dugih (geminiranih) sonanata, iza /ss/ te svih konsonanata i grupa koji nisu mogući pred pauzom, to /e/ zamjenjuje s /o/ (koje se u fažanskom IR zajedno s primarnim /o/ zatvara u /u/).⁴ Samo u pluralu ženskog roda i u venetizmima/italijanizmima očuvano je /e/. Imamo dakle tri refleksa:

- a) otpadanje: *sol* "sunce" < SOLE, *kur* "srce" < *CORE, sufiks *-is* < -E(N)SE itd.;
- b) /e → o/: *kuro* "trči" < CURRIT, *piso* "riba" < PISCE, *dento* "zub" < DENTE, *vido* "vidi, -e" < VIDET itd.;
- c) očuvano /e/: *kaze* "kuće" (< CASAE ili CASAS), *seinkue* "pet", *puseibile* "moguće" itd.

Sva tri refleksa pokazuje i Donorà :

- a) otpadanje: *vol* (115) "hoće", *dir* (121) "reći"; itd.;
- b) /e → o/: *maro* (111) "majka", *meto* (108) "stavlja", *nasso* (108) "rađa se" itd.;
- c) očuvano /e/: *cure* (108) "trči", *mate* (152) u zazivu *mate meia* "majko moja" (očita pogreška umjesto *mare*) itd.

⁴ O toj zamjeni opširno govori A. Zamboni (1988, str. 247-254), razlikujući tzv. *jaki položaj* (naglašeni vokali u otvorenom slogu), iza kojega krajnje /e/ otpada, i *slabi položaj* (ostali fonetski konteksti), iza kojega se /e/ zamjenjuje s /o/; drugim riječima, razvoj finalnoga vokala ovisi o strukturi prethodnoga, naglašenoga sloga, ali to tumačenje ne vrijedi u cijelosti, jer se zamjena /e/ s /o/ nalazi i iza *jakog položaja*: *čavo* "ključ", *lezo* "čita, -ju", *vido* "vidi, -e" itd. nikada ne postaju *čav, *lez, *vid. V. i Zamboni 1995, pos. str. 59 i str. 60 bilj. 16 i Tekavčić 1996, str. 237.

Par *maro - mare* također je primjer bezrazložne koegzistencije, dok u paru *cure - fiure* (oba 108) vidimo da krajnje /e/, očito po venet-skom/talijanskom modelu, stoji mjesto /o/ u prvom članu (vodnj. *curo*), a mjesto apokope u drugom (*fiur*).

7. Na morfološkoj su razini važni i zanimljivi oblici infinitiva, koji u korpusu pokazuje očuvanje cijeloga finalnoga sloga /re/, apokopu samo krajnjega /e/ ili otpadanje cijeloga sloga /re/. Apokopa samo /e/ moguća je u određenim fonetskim kontekstima i u standardnom tali-janskom, a uglavnom je generalizirana u venet-skom: -ARE > -ar, -ĒRE i -ĚRE > -er, -IRE > -ir. Otpadanje cijeloga finalnog sloga pro-vedeno je u svim danas postojećim IR govorima, a nalazi se - što je po-sebno zanimljivo - i u furlanskom jeziku. Dapače, IR govore povezuje s furlanskim i jedna sekundarna pojava: u III klasi (-ĚRE) krajnje /e/, koje nakon otpadanja /re/ postaje finalno, zatvara se u /i/ i u IR i u furlanskom. Paralelizam je potpun (s time da u nekim IR govorima /i/ diftongira u /ei/, /e/ se zatvara u /i/, a protoničko se /o/ zatvara u /u/):

Klasa:	IR:	Furlanski:
I LAVARE	lavà	lavâ
II POTERE	pudì, podè	podê
III VENDERE	vendi	vendi
IV DORMIRE	durmèi, dormì	dormî

Naš vodnjanski korpus pokazuje sva tri stupnja:

- a) potpuno očuvanje: *cantare* (112), *maridare* (112), *cucire* (111), *vedere* (110) itd.;
- b) apokopu /e/: *dir* (121), *farve* (121), *star* (121);
- c) otpadanje cijeloga sloga /re/: *considerà* (113), *dunate* (109), *lavorà* (152), *vidi* (152) i druge primjere.

Potpuno očuvani oblici stoje isključivo na kraju stiha, dakle iz metričkih razloga, dok reducirani infinitivi nisu nikada finalni osim *dà* (< DARE) u drugoj strofi pjesmice o Barba Biazovu magarcu, u ri-mi s *novità*. Da su oblici s očuvanim slogom /re/ restituirani iz met-ričkih razloga dokazuje inače autohtoni vodnjanski fonetizam u *livare* (109) (/e > i/ u protoniji), *duna(te)* i *durmire* (ib.) (/o > u/ u protoniji),

kao i autohtono IR /s/ za venetsko i talijansko /ts/ u *minzionare* (121) (tal. *menzionare*) itd. Potpuni su infinitivi dakle virtualno prisutni u sistemu, ali oblici s apokopom cijeloga sloga /re/ pokazuju etapu do koje je stvarni razvoj došao: arhaični se oblici mogu naime restituirati, ali se budući oblici ne mogu predvidjeti. Tri stupnja *-are* / *-ar* / *-à* (analogno u drugim klasama) podsjećaju na koegzistenciju oblikâ za 1. lice perfekta u starošpanjolskim Emilijanskim glosama: *lebantau*, *lebantai* i *trastorné*, gdje također ovaj treći, najmlađi oblik predstavlja stvarnu etapu razvoja u govornom jeziku.⁵

I redukcija oblikâ infinitiva pokazuje dakle koegzistenciju više faza u razvoju IR infinitiva u istoj nepredvidivoj distribuciji kao i u prethodnim slučajevima.

8. Važna je crta IR govorâ, osim rovinjskoga i fažanskoga, nastavak *-i* u 1. licu prezenta i imperfekta (oba načina): vodnj. *lavi* "perem", *vendi* "prodajem", *dormi* "spavam" (imperfekti: *lavàvi*, *vendìvi*, *durmèivi*), koji do danas nije potpuno objašnjen.⁶ U korpusu Donorà 1. lice prezenta (osim nekih nepravilnih glagola) završava na *-o*, a imperfekta (svoga dva primjera) na *-i*: *passo* (113), *posso* (121), *rasco* (113) "iskašljam se", *spudo* (113) "pljujem", *spetavi* "čekah, očekivah", *zivi*

⁵ R. Menéndez Pidal (1968, str. 361) citira sva tri oblika, definirajući *lebantai* kao "vulgar arcaico" a *trastorné* kao "neologismo", za što bismo mi radije kazali "última fase románica" ili nešto slično, jer pojam 'neologizam' znači ipak nešto drugo. Iste oblike citira i R. Lapesa (1981, str. 164).

⁶ Jedno je tumačenje predložio E. Blasco Ferrer (1987). On svoje objašnjenje definira kao "endogeno", tj. intraparadigmsko, jer ne izlazi iz paradigme prezenta, a razlog nastavku *-i* u 1. licu nalazi u težnji da se izbjegne homofonija 1. lica (u kojem *-O* > *-o*) i 3. lica (gdje *-e* > *-o*), makar uz cijenu da se time stvori homofonija 1. i 2. lica (oba na *-i*), jer je ova druga manje opasna za komunikaciju budući da su govornici prisutni. Što se tiče rovinjskoga, gdje 3. lice također završava na *-o* (< *-e*) a 1. lice čuva latinsko *-o* (< *-O*), Blasco Ferrer rovinjsku zamjenu /e/ s /o/ smatra kasnom i "slabo energičnom". U našem radu Tekavčić 1988, koji kritički diskutira neke priloge u spomenutom zborniku, istakli smo da homofonija 1. i 3. lica nije opasnija nego homofonija 1. i 2. lica, jer ionako glagolske oblike prate obavezni klitici; da je zamjena /e/ → /o/ u rovinjskom posve identična, dakle jednako "energična", kao i u vodnjanskom i balskom, pa nije jasno zašto bi homofonija 1. i 3. lica u vodnjanskom i balskom smetala, a u rovinjskom ne bi; da ishodite nastavka *-i* u 1. licu ipak ni endogenim tumačenjem nije potpuno objašnjeno (a da se o nekakvom svjesnom, teleološkom "zahvatu" naravno ne može raditi); napokon, da se nastavak *-i* javlja u istim IR govorima i u 1. licu imperfekta, gdje homofonije s 3. licem nema, jer ovo potonje završava na *-a* (< *-AT*). V. o tome Tekavčić 1988, pos. str. 117-121. Pitanje geneze nastavka *-i* u 1. licu ostaje otvoreno.

"iđah" (oba 152). Oblik *posso* je venetizam/italijanizam, jer autohtoni vodnjanski oblik glasi *poi*.

9. Treća morfološka značajka, koju smo odabrali za ovaj kratki pregled, jest paradigma IR futura, i to prva tri lica (4. lice dolazi samo jednom: *farem* (115); 5. lice uopće ne dolazi, a 6. je lice beziznimno jednako 3. licu u svim paradigmama svih IR govora). IR govori pripadaju onom dijelu Romanije⁷ u kome je futur stopljen od infinitiva i prezenta glagola HABERE, pa se taj odnos očituje do danas, jer futur odražava oblike prezenta glagola (*a*)*vi* (< HABERE):

Prezent glagola "imati":

vodnjanski i balski:	1.	<i>iè</i>	2.	<i>iè</i>	3.	<i>iò</i>
rovinjski:	1.	<i>iè</i>	2.	<i>iè</i>	3.	<i>uò</i>

Nastavci futura:

vodnjanski i balski:	1.	<i>-è</i>	2.	<i>-è</i>	3.	<i>-ò</i>
rovinjski:	1.	<i>-iè</i>	2.	<i>-iè</i>	3.	<i>uò</i>

IR paradigma futura završava dakle na *-r(i)è*, *-r(i)è*, *-r(u)ò* i time se razlikuje kako od venetske (*-rò*, *-rà*, *-rà*), tako i od furlanske (*-rai*, *-ras*, *-rà*), pa je važna značajka individualnosti IR govora. Korpus Donorà i ovdje je heterogen jer s jedne strane imamo *malidirè* za 1. i 2. lice (112) i *bagnarò* (2 puta), *bagnerò* (1 puta) (sve 119), što su pravilni IR oblici za 3. lice (s /e/ mj. /a/ u *bagnerò*, pod očitim standardnotalijanskim utjecajem), s druge strane *sarò* za 1. lice (111) i *poderà* za 3. lice (152), a to su venetski oblici (vodnjanski bi oblici bili *sarè* odnosno *pu-darò*).

10. U vezi s paradigmama futura dodat ćemo dva primjera koji doduše ne pripadaju Donoràovoj zbirci, ali vrlo dobro ilustriraju koegzistenciju, interferenciju, pa i raspad IR sistema. Oba su primjera iz antologije Istria Nobilissima. Prvi od njih glasi *gambierò* za 3. lice, a stoji u tekstu jednoga igrokaza na balskom IR dijalektu (B. Brussich-

⁷ To je potrebno precizirati, jer futur stopljen od infinitiva i prezenta glagola HABERE nije panromanska paradigma (ne poznaju ga rumunjski, veljotski, sardski i neki švicarski retoromanski govori).

M. Pauletich, *Vemo sgoła como rondole* "Letjeli smo kao lastavice", sv. XXII / 1989, str. 181-193, pos. str. 186). Oblik je posve pravilno balski, osim /e/ mj. /a/, i ovdje standardnotalijansko, kao malo prije u *bagnerò*. Drugi je primjer sasvim izoliran i neobjašnjiv. G. Scotti, u prilogu *Viaggio attraverso il folklore istriano* (sv. I/1968, str. 55-85), navodi na 66. strani ovaj pomalo ironičan distih:

*Ti vignarò con mi ne l'orticelo,
ti magnerò radicio e ravelo.*

"Ići ćeš sa mnom u vrtić / Jest ćeš radič i rotkvice". Oblici *vignarò* i *magnerò* za 2. lice posve su neovjereni i nigdje drugdje nismo ih našli. Tiskarska je pogreška isključena, jer se nastavak -ò ponavlja dva puta; uz to, *vignarò* je po svemu posve pravilan vodnjanski oblik (ali za 3. lice), a isto tako i *magnerò*, osim /e/ mj. /a/, što smo već konstatirali u *bagnerò* i *gambierò*. Objasnjenje tih čudnih hapaksa moglo bi se potražiti u superpoziciji, kombinaciji (*blending*) IR paradigme -è, -è, -ò i venetske -ò, -à, -à, odakle onda *-ò, -à, -ò i konačno *-ò, -ò, -ò, ali to objašnjenje izgleda nategnuto, pa bismo radije pomislili na proporciju:

venetski:

el lavarà : ti lavarà

=

vodnjanski:

el lavarò : ti lavarò

Ni to tumačenje nije posve uvjerljivo, ali bar ima neku morfološku osnovu, posebno u uvjetima višestoljetne koegzistencije i prožimanja idiomâ u Istri. Ako su oblici *vignarò* i *magnerò* za 2. lice futura autentični, oni pokazuju potpunu razgradnju, upravo raspad osjećaja za ovjerenost oblikâ. (Nije bez značenja što u tom istom Scottijevu tekstu stoje i hiperkarakterizirani oblici *méis* i *fióur*, koje smo citirali u § 3.)

11. Zaključak je naše analize jasan. Koegzistencija idiomâ, različiti utjecaji venetskoga i standardnoga talijanskog jezika, kao i nepredvidiva distribucija pojedinih refleksa jasno su vidljivi, čak i u ograničenom korpusu kao što su to Donoràovi tekstovi. Ali pored svega toga upadljivo je još nešto, što nije manje važno: za razliku od svih dosada poznatih, pa i najrecentnijih IR tekstova, u ovdje analiziranim materijalima nema nijednoga primjera hiperkarakterizacije, dijalekatskoga hiperkorektizma, ni na fonološkoj ni na morfološkoj razini. To je tim čudnije što, kako smo upravo kazali, u drugim praktički istovre-

menim tekstovima itekako ima hiperkarakterizacije, a s druge strane, i Donoraovi su tekstovi sigurno bar djelomice stariji. Kako bilo da bilo, na temelju našega korpusa izgleda kao da IR govori (bar vodnjanski) gube vitalnost, sposobnost "otpora" i da su u procesu interferencije i osmoze samo pasivni član, nasuprot venetskom i standardnom talijanskom. Drugim riječima, utjecaji su samo jednosmjerni. Ti procesi nisu od jučer, jer su nam u toku naših istraživanja u Vodnjanu pred skoro 40 godina mještani napominjali kako se "današnji", dakle ondašnji, vodnjanski dijalekt mnogo razlikuje od nekadašnjega, i onoga iz prošlog stoljeća. Sva je prilika da će se taj jednosmjerni utjecaj nastaviti, pa je i to dokaz koliko je hitno i važno u cijelosti proučiti sve IR govore, prije nego se potpuno "utope" u venetskom odnosno standardnom talijanskom jeziku.

LITERATURA

- Blasco Ferrer, E. 1987: L'istroromanzo, una lengua puente?, *Romania et Slavia Adriatica*, Festschrift für Žarko Muljačić, Hamburg, 101-113 str.
- Dalla Zonca, G. A. 1978: *Vocabolario dignanese-italiano*, ur. Miho Debeljuh, Trst.
- Deanović, M. 1954: *Avviamento allo studio del dialetto di Rovigno d'Istria*, Zagreb.
- Deanović, M. 1955: Istroromanske studije, *Rad JAZU* knjiga 303, str. 51-118.
- Filipović, R. 1986: *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb
- Istria Nobilissima*: Antologia delle opere premiate ai Concorsi d'arte e di cultura Istria Nobilissima, Trst-Rovinj, I (1968)-XXVI (1993).
- Ive, A. 1900: *I dialetti ladino-veneti dell'Istria*, Strasbourg.
- Lapesa, R. 1981: *Historia de la lengua española*, Madrid.
- Lehmann, W. P-Malkiel, Y.(ur.) 1977: *Nuove tendenze della linguistica storica*, Bologna.
- Menéndez-Pidal, R. 1968: *Orígenes del español*, Madrid.
- Pellizzer, A. i G. 1992: *Vocabolario del dialetto di Rovigno d'Istria I-II* Trst-Rovinj.

- Rosamani, E. 1990: *Vocabolario giuliano*, Trst (prvo izdanje Bologna 1958).
- Salvioni, C.-Vidossich, G. 1919: Versioni istriane della Parabola del Figliuol prodigo, *Archeografo Triestino* 36, str. 7-60.
- Scotti, G. 1968: Viaggio attraverso il folklore istriano. Danze e canti popolari degli Italiani dell'agro polese (con particolare riferimento a Dignano) ed altre "spigolature", *Istria Nobilissima* I, str. 55-85.
- Skok, P. 1936: *Contribution à l'étude de l'istriote prévenitien*, Mélanges Haškovec, Brno, str. 310-315.
- Skok, P. 1943: Considérations générales sur le plus ancien istroroman, *Romanica Helvetica* 20, Genève-Zürich, str. 472-485.
- Tekavčić, P. 1960: Un testo istrioto, *Studia Romanica et Anglicae Zagrabiensia* 9-10, str. 75-84.
- Tekavčić, P. 1969: Testi istroromanzi dignanesi, *Travaux de Linguistique et de Littérature* VII/1, str. 275-303.
- Tekavčić, P. 1971: Il dignanese di Ive ed il dignanese di oggi, *Revue Roumaine de Linguistique* XVI, str. 215-240.
- Tekavčić, P. 1988: L'istroromanzo in una recente pubblicazione linguistica. Aggiunte, commenti, rettifiche, risposte alla problematica istroromanza nel volume omaggio a Žarko Muljačić Romania et Slavia Adriatica, *Linguistica* XXVIII, str. 111-124.
- Tekavčić, P. 1996: rec. knjige ovdje navedene pod Zamboni 1995, u *Vox Romanica* 55, str. 236-240.
- Zamboni, A. 1988: Divergences and convergences among Neo-latin Systems in North-Eastern Italy, *Folia Linguistica Historica* VIII/1-2, str. 233-267.
- Zamboni, A. 1995: Per una ridefinizione del tipo alto-italiano o cisalpino, u: (više ur.) *Italia Settentrionale: Crocevia di Idiomi Romanzi*, Tübingen, str. 57-67.

COESISTENZA E INTERFERENZE NEL PIÙ RECENTE CORPUS
ISTROROMANZO

Riassunto

Su determinati fenomeni fonologici e morfologici (dittonghi /ei, ou/; chiusura /ɛ > i, ɔ > u/; /e → o/ in pausa; apocope nell'infinito; paradigmi del presente e del futuro) nel corpus di L. Donorà *Antiche musiche sacre e profane di Dignano d'Istria*, Trieste-Rovigno 1997, si esaminano la coesistenza e le interferenze dell'istroromanzo, veneto e italiano standard, constatando l'assenza ormai totale della ipercaratterizzazione (o ipercorrettismo) dialettale, presente tuttavia in tutti gli altri testi (anche recentissimi).

ključne riječi: istroromanski vodnjanski govor, jezična hiperkarakterizacija, jezične interferencije, koegzistencija idiomâ

parole chiavi: coesistenza di idiomi, dialetto istroromanzo diguanese, ipercaratterizzazione linguistica, interferenze linguistiche